

БЕОГРАДСКЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ У 1833. ГОДИНИ

I

По завршетку другог српског устанка, међу првим основним школама, још 1815. године, помињу се школе у Остружници, Ћуприји, Јагодини и Београду. Четири године касније, 1819, у Београду већ постоје две школе са два учитеља.¹ Због повећаног броја ђака једна од ових двеју школа била је подељена у два одељења: „млађу“ и „старију“ класу (1824. г.). Трећег школског учитеља Београд је добио већ 1828. године.² Од 1830. године, после извршене реорганизације, београдска „нормална“ школа била је подељена у три класе. (У ствари, још крајем 1829. године за учитеља „треће“ класе београдске школе био је намештен Георгије Захаријадис, доскорашњи учитељ код Јеврема Обреновића у Шапцу, али се није могао стално доселити због тога што је у Шапцу имао и поклон од 1000 ока пшенице!)³

Пораст интересовања за школом био је несумњив. За првих петнаест година свога постојања после другог устанка, београдска основна школа прошла је, тако, кроз многе тешкоће, у првом реду финансијске природе али је било оскудице и у училима и учитељима. За то време српске државне власти, које су биле у пуној зависности од кнеза Милоша, нису се много ангажовале око организације основне школе у Београду, па је бригу око њеног одржавања преузела београдска хришћанска општина, „општество београдско“. Али напретка је ипак било. Тек после хатишерифа 1830. године, којим се Србији признавало право на потпуно „унутрашње правленије“, српске власти су почеле обраћати више пажње

питањима школе и просвете.⁴ Повољне политичке прилике утицале су и на другачије сагледавање проблема школства, а сем тога су и објективни услови за ширу организацију школске наставе (већи број деце, већи избор учитеља, штапане књиге у „књажеској типографији“, државне додације, старање власти о школама) постали повољнији. Но све до 1835. и 1836. године школство је било још увек недовољно развијено и неорганизовано. Међутим, већ 1832. године показују се нове тенденције у погледу схватања важности основних школа. Од августа 1832. године за управника нормалних школа био је постављен Атанасије Теодоровић⁵ и, истовремено, заведени испити које надзиравају представници власти. Ове године из београдске реформисане основне школе већ је изашла прва генерација свршених основаца, са редовно обављеном наставом, укупно 42 ђака. Учители су тада у Београду били: Константин Зако Јовановић као „дјетоваспитатељ“ „прве и најмлађе нормалне класе“, Михаило Николић Ресничанин за другу или средњу класу, и Тома Солар као „дјетонаставник“ најстарије нормалне класе.

Идуће, 1833. године, настављено је с радом започетим претходних година. Напредак се показивао и у увећаном броју школске деце. Тако је, по подацима које је саопштио Мита Петровић, у београдским основним школама, кретање броја ђака изгледало овако:⁶

године:	класе:			
	најмлађа	средња	најстарија	укупно
1832.	100	85	42	227
1833.	129	73	65	267

Иако у току двеју сукцесивних школских година прираст школске деце није био особито велик, он се у сваком случају показивао као постојан. Године 1834, према једном обавештењу, у Београду је већ било око 300 ђака, да би се следећих година овај број непрекидно увећавао.

Како је изгледала школска ситуација у београдским школама после реорганизације од 1830. године изнео је укратко Мита Петровић који је нарочито обратио пажњу на организациону страну школства и посебно се задржао на анализи школских прилика у 1832. години. Да бисмо јаче истакли школске прилике у следећој години у Београду у овом прилогу саопштавамо један део нових података, чиме се, свакако, не исцрпљују наша знања о овом питању.⁷

II

У првој „нормалној“ класи, најмлађој школи, била су два разреда, одељења: „класа буквараца“, и „класа читатеља буквара“. На крају другог полугођа, „второго теченија“ 1833. године, у погледу стања ученика ситуација је била оваква (полугође је трајало од 10. априла до краја августа):

У првој класи било је уписано 79 ђака, од тога 70 ученика и 9 ученица (Савка Димитријева са 5 година, Јелена Марковића, Сосана (!) Ристичева, Драгиња Пилина, Савка А. Симичева, Сосана Михаиловића, Екатерина Петровића — све по 7 година, Стана Михаиловића и Савка Радојковића — са по 8 година).

У другој класи било је, на крају полугођа, 76 ђака, од тога шест ученица (Стана Стефановића, Јелисавета Лазаревића — по 7 година, Тонка Јовановича, Стана Георгијевића, Екатерина Перичина и Александра Јефтичева — по 8 година).

Укупно узев, по узрасту, било је: у класи „буквараца“, углавном ђака од 5—7 година а само деветоро ђака са 8 и један ђак са 9 година.

У класи „читатеља буквара“ превлађивали су ђаци од 7—9 година, затим су била двојица са 10 година и по један ђак од 11, 12, 13, 15, чак један и са 16 година!

Што се тиче школске дисциплине, она је била релативно добра, пошто је код прве класе било свега 97 оправданих и 64

неоправдана изостанка (на 79 ученика — 161 изостанак!), а код друге класе 69 оправданих и 112 неоправданих изостанака (на 76 ученика — 181 изостанак!).⁸

По „Каталогу о народном училишти Београдском сушествујушчем по окончанија второго теченија 832“ друга класа нормалне школе имала је, такође, две класе: класу „часословца“ и класу „псалтираца“.

У класи „часословца“ било је 40 ученика, све мушкараца од по 8 година.

У класи „псалтираца“ број ђака (од којих само једна ученица: Ангелина Стефановића!) износио је само 28; ђаци су углавном били деветогодишњаци а само неколико од по 8 година и један од 10 година.

Што се тиче ревности у похађању школе и овде, у просеку, није било већих изостанака. У класи „часословаца“ забележено је било само 75 оправданих и 69 неоправданих изостанака. У класи „псалтираца“ записано је 38 оправданих и 64 изостанка „из самовоље“!⁹

Шта се предавало у првој и другој класи нормалне школе у Београду види се најбоље из полугодишњих извештаја њихових учитеља Константина З. Јовановића и Михаила Николића.

Тако „Извештение Главнаго испитанија от једне Сотине и педесет и шест учеников Славено сербском училишти Београдског по окончанији второго теченија производимое 1833“, које је саставио К. З. Јовановић „детонаставник I Класе“, даје следећи распоред наставног градива:

Первиј Разрјад.

Букварцев и Начинатељеј

Познаније и Премјеније Писмен на тафли.
Молитве закона. Отче наш, и Богородице
Дјево.

Јадјат у Бозиј.

Бројати от 1 до 1000

Вториј Разрјад.

Срицаније Букварцев.

- I. Од првог § даже до третијег.
Молитве Законија
а) Отче наш
в) Богородице Дјево

г) Стиј. сим. Вјери
д) 10 Заповеди Божиј
Численице бројати.

Трети Разрјад.
Букварцев Читатели

от Параграф § II. Букваре до 29 §
I а Отче наш
II в Богородице Дјево
г Стиј. сим. Вјери
д 10 Заповеди Божиј
е Численицу бројати.

Четверти Разрјад.
Часословци Читатели

от начала утрениј, до часа Шестог
I а Отче наш
в Богородице Дјево
г Стиј. сим. Вјери
II д 10 Заповеди Божиј
е Числениј бројати.¹⁰

За другу Нормалну класу „Извештание
Јавнаго Испитаниа от шестдесјат осам
учен. Славено Сербском училишти Бео-
градском по окончании втораго Течении
Производимое Мца 26^о Аугуста 833^о“ пот-
писао је Михаил (Николић) Ресничанин
„Дјетонаставник“. Он је предавао по сле-
дећем распореду градива:

Первиј Разрјад.
Часословцев

I Класа Часословцев
от девјатаго часа до полу в: Повечерија
I а Свјаштена Историја
от 8^и Главе даже до 15^и Главе.
II а Катихисис
вступление до I^о Члена Вјери
III Числение
Адиция
IV Писание

Вториј Разрјад.
Псалтирцев

II Класа Псалтирцев
од 1^о Катизме до 6^о Катизме

I а Свјаштенаја Историа
от 17^и Главе даже до Конца
II а Катихисис
от 8^о Члена вјери до Част Љубви
III Числение. II^и вида.
Субстракция и Мутлипликация(!)
IV Писание¹¹

Како се види, у I класи главна пажња
била је обраћена описмењавању, читању
(и учењу напамет, свакако) црквених тек-
стова, и рачуници — бројању.

У II класи већ се учила црквена исто-
рија, рачуница — сабирање, одузимање и
множење, затим лепо писање.

Колико су ученици, при оваквом избо-
ру и распореду наставног градива могли
да науче, питање је на које је тешко дати
прави одговор. Несумњиво, извесних резул-
тата је морало бити, нарочито што се тиче
описмењавања. Али, како се из горе изло-
женог наставног градива види, ученици
нису могли добити ни шира ни солиднија
знања. То је зависило и од самих учитеља.
Вук Караџић, на пример, није био задово-
љан тадашњим београдским учитељи-
ма,¹² а из неких аката види се да, мада
нејасно, ни сама „општества“ нису била
задовољна. Међутим, биће да је најмерод-
давније мишљење о спреми и способности
учитеља имао баш А. Теодоровић као
постављени директор Београдских школа.

Управо из одржаног полугодишњег —
„првог школског теченија“ — 22. марта
1833. године, по оцени А. Теодоровића шко-
ла је „при способнијим Наставницима мно-
го бољи и пожелателнији успјех чинити
могла, изузимајући једног премда не осо-
бити вјежества, ништа мање због велике
своје, и похвалне у точном дужности сво-
ји испуњавању, ревности у Настављенију
србске дјеце остарјелог, доста вештог и
искусног учитеља Мише (Михаила Нико-
лића), који би се прве Нормалне класе
младеж с надеждом оног, који се од мла-
дољетне ове дјеце очекивати даје, успјеха,
свагда и поуздано вовјерити могла“.¹³
(Учитељи прве и друге класе „Нормалне“
школе остали су и даље, за неколико
година, на својим местима, па су чак по-
вољно оцењивани и од других „дирек-
тора“.)¹⁴

У другом полугођу, „втораго теченија“,
школске 1832/33. године, у трећој класи,
коју је водио Тома Солар, било је (на

крају године) 37 ученика. Ученици су били сврстани у два одељења — разреда: у првом је било 27 а у другом одељењу 10. Као генерација првих редовно школованих ученика, од интереса је поменути овде њихова имена. То се може видети из подписа — Извода јавнаг испитанија о прилежанију ученика треће класе“ — који је учио управо њихов учитељ Тома Солар.¹⁵

I одељење: Михаил Михаиловић
 Гаврил Здравковић
 Лука А(н)гелковић
 Николај Димитријевић
 Димитрије Радојковић
 Јевтимиј Јовановић
 Николај Михаиловић
 Младен Јоксимовић
 Николај Стојковић
 Живко Милосављевић
 Јован С. Марковић
 Петар Настић
 Риста Станковић
 Димитрије Манџић
 Николај Стефановић
 Димитрије П. Михаиловић
 Георгиј Јосифовић
 Димитрије Николић
 Вучко Младеновић
 Константин Вучковић
 Петар А(н)гелковић
 Николај Милошевић
 Михаил Георгијевић
 Милош Ранковић
 Андреј Николић
 Димитрије Илијевић
 Георгиј Савић.

II одељење: Петар Н. Марковић
 Николај Гавриловић
 Анастас Накић
 Константин Јосифовић
 Спиридон Јовановић
 Петар Исајловић
 Алексиј Давидовић
 Сава Ристић
 Аксентиј Костић
 Милутин Димитријевић.

По узрасту ђаци су били различитих година. Тако су у првом одељењу имали између 9 и 15 година, и то:

са 9 година	1 ђак
са 10 „	11 ђака
са 11 „	4 „

са 12 „	7 „
са 13 „	3 „
са 15 „	1 ђак.

У другом одељењу, по старости, ђака је било између 12 и 15 година, и то:

са 12 година	3 ђака
са 13 „	5 „
са 14 „	1 ђак
са 15 „	1 „

Интересантни су подаци о успеху ученика ове „треће класе“. Тако је у првом одељењу било десет добрих ђака, седам са задовољавајућим успехом и десет слабих, а у другом одељењу четири добра и шест слабих. Карактеристична је била чињеница о великом броју изостанака којих је било, у првом одељењу 223 оправдана и 407 неоправданих, а у другом 119 оправданих и 109 неоправданих, што је износило, у оба случаја (на укупно 858 изостанака) 23 изостанка по једном ђаку у оба одељења.¹⁶

„Второ теченије“ трајало је од 10. априла до 31. августа: за тај период била су 144 школска дана.

Интересантно је било социјално порекло ових ученика. Међу њиховим родитељима, очевима, било је:

абација	1
бакала	3
болтација	2
дунђера	3
калпакција	2
кнез (кмет)	1
магазинија	4
механџија	2
мумџија	1
папуџија	1
свештеника	2
симиџија	1
скелеџија	3
терџија	3
трговаца	4
тутунџија	1
ћурџија	3

Број предмета није био велики. Међу „учебниј предмети предаваеми в третој класи“ помињу се, у првом одељењу 5, а у другом 9 предмета. У I одељењу предавало се:

1. Катихизис (11. и 12. члан; „втора част о љубве“ и десет „заповеди Божиј“),
2. Псалтир (од 11. до 15. „катисму“),
3. „Нравоученије“ (по Е. Шелеру),
4. „Численије“ („4 вида ненаречени“),
5. „Пропис Србскиј“.

У II одељењу предавало се:

1. „Христијанска наука“
2. Словенска граматика (4 „склоненија сушствителни имена“)
3. Немачки буквар (читање),
4. Грчки буквар (читање),
5. „Нравоученије“ (по Е. Шелеру),
6. „Численије“ („правило тројноје: просто и с разбијенијама: правило тројно при исчислениј интересов: разрешеније сложенаго правила тројнаго в простое: правило содружества: и смјешеноје“),
7. „Пропис Србскиј“,
8. „Пропис Немецкиј“,
9. „Пропис Греческиј“.

Како се види, поред предмета из веронауке, обрађена је била пажња и рачуници, познавању човека и језицима: српском, словенском, немачком и грчком.

Све до 1835. године учитеље су издржавале општине, „општества“, па је тако било и у Београду са учитељима свију класа тамошње „нормалне“ школе. Као и другде, где су учитељи долазили по позиву и за утврђени износ награде за учитељски труд, тако су и београдски учитељи склапали уговор на одређену плату. Тако је Константин Зако Јовановић имао 1200 гроша годишње плате за коју је, крајем 1832. године, сматрао да је, „због скупости“ живота недовољна за њега и његову породицу.¹⁷ Други учитељ Михаило Николић Ресничанин био је, при позиву да дође у Београд, уговорен са 150 талира годишње плате али му је она, изгледа, стално закидана па се због тога он обраћао кнезу Милошу с молбом да се она „један пут за свагда установи и определи“.¹⁸ На своју малу плату, од 78 талира, тужио се кнезу Милошу и трећи учитељ београдски Тома Солар сматрајући да заслужије већу награду пошто, сем на српском, предаје још и грчки и немачки језик ученицима! („Но обштество — пише Солар кнезу — како се види, ни мало не сматра на науку, још мање на уживљење учитељско, може ли са 78 талира на Годину, и на овдашњу скупоћу,

изићи“).¹⁹ За то време, директор школе Атанасије Теодоровић, имао је 1500 гроша полугодишње плате (за период „митровске порезе“ 1832/33. године).²⁰

III

Три класе београдских основних школа представљале су најјачу концентрацију школске деце у Србији. Бројност српског становништва, релативно богатство појединих његових житеља, важност београдског тржишта у привреди земље, као и све јаче испољене тенденције за стварањем културног центра Србије баш у овом граду, у коме је српска управа уведена после 1830. године, навели су кнеза Милоша на мисао да, истовремено и као свог повереника, постави за директора школе Атанасија Теодоровића. Потребе школе уопште, надзор над наставом, као и потреба да се, због чешћих спорова учитеља са „општеством“, као и њиховим међусобицама, постави један директор означавала је, баш на примеру београдских школа, почетак једне одређеније политике у помагању школа и школских потреба уопште. У случају постављења А. Теодоровића за директора београдских школа огледала се и лична жеља кнеза Милоша да допринесе бољој организацији основне наставе у Београду. А. Теодоровић није имао извршну власт у стварима које су се тичале школе и њених захтева, већ је био само чиновник Милошев. Тако, на пример, када је А. Теодоровић у лето 1832. г. „одлучио од службе“, због недовољне стручне спреме, учитеља III нормалне класе Т. Солара, да би га заменио учитељем Новаковићем, кнез Милош је оштро устао против тога, сматрајући да је питање постављења, односно одобравања за постављење — уосталом као и сва персонална питања службеника — делокруг његов. „Све ово Ваше поступање не само што је неправедно и безчовечно, него је и безпутно зато, што ја нисам писмом мојим дао Вам власт мењати учитеље Беогр., и друге место њи постављати, но само да надзирете над њима, и упућивате ји. Мењање њино зависи од мене, кој сам Вас директором поставио. Без мог знања учинили сте ону промену. Ја ју не примам; већ препоручијем Вам, да по пријатију овога писма поставите Т. Солара

и опет за учитеља у оној школи, у којој је и био; а Новаковићу дајте пут, наложивши му да врати новце, које је од обшћества унапредак узео, које је пре времена узео“.²¹ А. Теодоровић „вјечновјеран клиент“, како се потписао у једном извештају кнезу Милошу о одржаним испитима у августу 1832. године, није се могао супротставити кнежевој вољи али је истрајно доказивао да настава у београдским школама, бар што се тиче Томе Солара, није била никако на довољној висини. То ће он поновити и годину дана касније, поводом завршних испита „другога геченија“ школске године.

За правилније сагледавање питања доброга школства у Београду, нарочито са стручне стране, од знатног је интереса извештај који гласи:

„Ваша Свјетлост,
Всемилоствјејши Государу!

Окончавши у овдашњим Нормалним мом надзиранју всевисочајши вовјереним школама 25. Августа т. г. главне годишње испите, прилажем овде... свију учитеља Табеларне јуности своје преписе и преподавани предмета

осмотреније с тим мојим све једнако старим и жалостним примјечанијем, да би се при другим уредбама и срећнијем способни и у педагогическим наукама искусни Учитеља избору много бољем и пожелателнијем успеху од премиле наше Србске младежи праведно надати могло.

Које Свјетлости Вашој с настојећим дужностним известијем мојим совестно соопштавајући, с гљубочајшим страхопочитанијем изумирем.

Ваше Свјетлости,
Всемилоствјејшег Государа
у Београду 27. Августа 833

всепокорњејши раб
Атанасиј Теодоровић
школа Београдскиј управитељ

Недостатак способног учитељског кадра умногоне је отежавао извођење савремене и добре школске наставе у целој Србији, па и у Београду. После 1833. године било је сасвим јасно да се и просвета мора организовати. Устав из 1835. године је ту мисао озаконио, али је суспендовање устава читаву ствар одгодило за неко време. Нове основе за школско-просветну политику у Србији биле су озаконјене 1836. године када се започео систематски рад на овом плану.²³

НАПОМЕНЕ

¹ Мита Петровић, *Финансије и установе обновљене Србије до 1842*, I, Београд 1901, 827.

² Нав. д., 828.

³ Државни архив Социјалистичке Републике Србије у Београду (ДАС) XXXVIII (Школе) — 14.

⁴ Милан Ђ. Милићевић, *Школе у Србији*. Гласник Српског ученог друштва, VII (XXIV). Београд, 1868, 6.

⁵ Мита Петровић, нав. д., 830.

⁶ Нав. д., 831/2.

⁷ Упореди: Тих. Р. Ђорђевић, *Из Србије кнеза Милоша*, Културне прилике. Београд 1922. 74—111 (одељак: школе).

⁸ ДАС XXXVIII — 41. Прилог под: ./ (стр. 3—4).

⁹ Нав. м., Прилог под: ./ (стр. 5).

¹⁰ Нав. м., Прилог под: ./ (стр. 8—10).

¹¹ Нав. м., (стр. 12—13). Прилог под: ./.

¹² Видети: Вук Караџић о унутрашњој политици Кнеза Милоша. Његово писмо кнезу сд

12. априла 1832. г. (Изд. Љуб. Стојановића). Београд, 1923, 27/8.

¹⁴ Тих. Р. Ђорђевић, *Архивска грађа за насеља у Србији у време прве владе кнеза Милоша*. Београд 1926, 524—526.

¹³ Мита Петровић, нав. д., 832.

¹⁵ ДАС, нав. м. Прилог под: ./.

¹⁶ На истом месту.

¹⁷ ДАС XXXVIII—34.

¹⁸ ДАС XXXVIII—35 (датирано 34. X. 1832).

¹⁹ ДАС XXXVII—42.

²⁰ Мита Петровић, нав. д., III, Београд 1899, 357.

²¹ ДАС XXXVIII—30.

²² ДАС XXXVIII—41.

²³ Видети: Владимир Стојанчевић, *Заблуде о културно-просветној делатности кнеза Милоша*. Борба од 29. VIII 1959; Упореди: Исти, *Милош Обреновић и његово доба*. Београд 1966, 299—303.

LES ÉCOLES PRIMAIRES À BELGRADE EN 1833

dr. Vladimir Stojančević

Avec le processus général du développement de l'émancipation politique du peuple serbe de la domination turque, après la Deuxième Insurrection (en 1815), la métamorphose c'est accomplie aussi dans le domaine des écrits et de la culture. Cette métamorphose c'est accélérée après la reconnaissance de l'autonomie nationale en 1830. Cette année-là la ville de Belgrade passe des mains des Turcs aux Serbes et elle commence à se développer dans tous les sens. Déjà en 1833 la ville a presque 300 enfants d'âge scolaire qui en plus de catéchisme apprennent aussi

des matières prophanes. Les autorités d'Etat de Belgrade accordent une attention particulière aux écoles de Belgrade, et le Prince Miloš désigne A. Todorović comme réviseur principale des écoles, en fait, lui confiant l'aménagement des écoles et l'organisation de l'enseignement primaire à Belgrade.

Dans l'article précité sont exposées les données sur le travail de différentes sections, du nombre d'élèves, des matières d'enseignement, de la compétence des instituteurs, ainsi que sur l'origine sociale des élèves.

